

VILNIUS UNIVERSITY
INSTITUTE OF LITHUANIAN LITERATURE AND FOLKLORE

AKVILĖ RĖKLAITYTĖ-KRANAUSKIENĖ

THE POETIC ANTHROPOLOGY OF MARCELIJUS MARTINAITIS

Summary of Doctoral Dissertation
Humanities, Philology (04 H)

Vilnius, 2017

The doctoral dissertation was prepared at the Institute of Lithuanian Literature and Folklore in 2012–2017.

Research supervisor – doc. dr. Brigita Speičytė (Institute of Lithuanian Literature and Folklore, Humanities, Philology – 04 H).

Research consultant – prof. habil. dr. Viktorija Daujotytė-Pakerienė (Vilnius University, Humanities, Philology– 04 H).

The oral dissertation defence is open to the public.

Chairwoman – dr. Gintarė Bernotienė (Vytautas Magnus University, Humanities, Philology – 04 H).

Members:

doc. dr. Rita Tūtlytė (Vilnius University, Humanities, Philology – 04 H);

doc. dr. Marijus Šidlauskas (Klaipėda University, Humanities, Philology – 04 H);

doc. dr. Jurga Jonutytė (Vytautas Magnus University, Humanities, Philosophy – 01 H);

dr. Giedrė Šmitienė (Vilnius university, Humanities, Philology – 04 H).

The public defence of the dissertation will be held at a public session of the Dissertation Committee at 3 PM on September 29, 2017, at Vincas Krėvė (118) Hall at the Faculty of Philology, Vilnius University.

Address: 5 Universiteto str., LT-01131, Vilnius, Lithuania.

The summary of the dissertation was sent to the relevant institutions on August 29, 2017.

The dissertation is available at the libraries of Vilnius University and Institute of Lithuanian Literature and Folklore, and the webpage of Vilnius University:

<http://www.vu.lt/naujienos/ivykiu-kalendorius>.

VILNIAUS UNIVERSITETAS
LIETUVIŲ LITERATŪROS IR TAUTOSAKOS INSTITUTAS

AKVILĖ RĖKLAITYTĖ-KRANAUSKIENĖ

MARCELIAUS MARTINAIČIO POETINĖ ANTROPOLOGIJA

Daktaro disertacijos santrauka
Humanitariniai mokslai, filologija (04 H)

Vilnius, 2017

Disertacija rengta 2012 – 2017 metais Lietuvių literatūros ir tautosakos institute.

Mokslinė vadovė – doc. dr. Brigita Speičytė (Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, humanitariniai mokslai, filologija – 04 H).

Mokslinė konsultantė – prof. habil. dr. Viktorija Daujotytė-Pakerienė (Vilniaus universitetas, humanitariniai mokslai, filologija – 04 H).

Disertacija ginama viešame disertacijos Gynimo tarybos posėdyje:

Pirmininkė – dr. Gintarė Bernotienė (Vytauto Didžiojo universitetas, humanitariniai mokslai, filologija – 04 H).

Nariai:

doc. dr. Rita Tūtlytė (Vilniaus universitetas, humanitariniai mokslai, filologija – 04 H);

doc. dr. Marijus Šidlauskas (Klaipėdos universitetas, humanitariniai mokslai, filologija – 04 H);

doc. dr. Jurga Jonutytė (Vytauto Didžiojo universitetas, humanitariniai mokslai, filosofija – 01 H);

dr. Giedrė Šmitienė (Vilnius universitetas, humanitariniai mokslai, filologija – 04 H).

Disertacija bus ginama viešame Gynimo tarybos posėdyje 2017 m. rugsėjo mėn. 29 d. 15 val. Filologijos fakulteto Vinco Krėvės (118) auditorijoje.

Adresas: Universiteto g. 5, LT-01131, Vilnius, Lietuva.

Disertacijos santrauka išsiuntinėta 2017 m. rugpjūčio mėn. 29 d.

Disertaciją galima peržiūrėti Vilniaus universiteto ir Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto bibliotekose bei Vilniaus universiteto interneto svetainėje adresu:

<http://www.vu.lt/naujienos/ivykiu-kalendorius>.

Introduction

The present dissertation aims at discussing the works of Marcelijus Teodoras Martinaitis (1936–2014), one of the most prominent Lithuanian poets, essayists, translators, folklore and literary researchers of the 20th c., and their artistic and social expression. The said poet was perceived as a classic of the modern Lithuanian poetry and an important figure of the Lithuanian culture even before the period of independence. The reception of his poetry during the late Soviet times, when his poems transformed into songs sung by bards in entire Lithuania was not the only reason why the “legend” of Martinaitis has gained its force. Another factor which has made the author legendary was his way of life that had become a never ending creative process: at the beginning of the 1980s, Martinaitis transported his parents’ old log house from his place of birth in Paserbentis village that had been destroyed to his homestead near Vilnius and rebuilt it part by part; he was famous for etching Easter eggs, the collection of which can now be found in the National Museum of Lithuania; the poet taught folklore and literature in Vilnius University and participated in monument preservation and ethnic culture movements; finally, based on sociohistorical research, Martinaitis acted as one of the main social networking (Mario Diani, Doug McAdam, 2003) nodes of *Sąjūdis* (the resistant Reform Movement of Lithuania) as a people recruiter and mediator.

The **dissertation research problem** stems from the heterogeneous nature of Martinaitis’ creative expression and its diverging sociocultural context during the years of the Soviet regime and after Lithuania regained independence. It is approximately at this time the poetics and function of Martinaitis’ poems changed together with the radically changing position of creation – Martinaitis finally moved towards a different type of discourse (from poetry to prose). Correspondingly, the author’s self-consciousness changed alongside the change of genre. For instance, Martinaitis’ poetry is usually described as “confrontational and synthesising” (V. Daujotytė); “expressing a cultural dialogue”; as “traditional experience, attitude and worldview of a husbandman in the crossroads of nowadays” (S. Geda). Even though these insights are indeed precise, they are not entirely sufficient to explain Martinaitis’ “phenomenon” – his intricate creativity in the changing sociohistorical circumstances.

Due to this, the **object of the present dissertation** is the multidimensional, heterogeneous entirety of Martinaitis' creative expressions. **The main research material** is Martinaitis' poetry, essayistic pieces, his publicistic statements and the recollections about him provided by the poet's contemporaries. As a subject of aesthetic activity and a biographical person, Martinaitis maintained different creative expressions: poetry writing, woodworking, folk art skills, academic and civil activities, etc. In the present dissertation, they are understood as artistic and social creativity (Greenblatt). It can be discussed and analysed by applying the semiotic concept of culture which was established in the area of interpretive anthropology (Geertz) and which substantiates the interaction between text and social world. As a totality of interconnected meaning systems, culture incorporates both words and human actions – which are always signs in a specific cultural imagination (Geertz) – into its circulation. The said “textual” attitude towards culture enables the discussion of the multidimensional *cultural practices* of Martinaitis, which include both literary texts and public cultural behaviour together with symbolic gestures that acquire specific meanings in social and sociocultural context. One more significant aspect of cultural practice is *creative attitude*, which can be understood as a symbolic form of self-interpretation and, according to Vytautas Kavolis, “a structure of internal orientations towards one's own experience”¹. The anthropologist James Clifford defines the general creative attitude of the 20th c. as “the condition of offcenteredness in a world of distinct meaning systems”, as “a state of being in culture while looking at Culture”². Thus a creative attitude in modernity means an inevitable condition of individual choice. This entails being in culture while interpreting it at the same time, and comprehending that a single all-embracing relation with history and tradition (enforced by a totalitarian regime) does not exist, that only an individual attitude and individual constellations of cultural meanings and tradition fragments are possible. In addition, cultural attitudes act as indicators of cultural consciousness, which, as Kavolis claims, during the periods of disintegrating societal structures (e.g. the Soviet

¹ Vytautas Kavolis, „The Trajectories of Consciousness: Modernization Aspects of Lithuanian Culture“, Chicago: Algimantas Mackus Book Publishing Foundation, 1986.

² James Clifford, *The Predicament of Culture: Twentieth Century Ethnography, Literature, and Art*, Harvard University Press, 1988, p. 93.

period), presents a researcher with a possibility to grasp and define the ongoing processes even more sensitively than an analysis of social institutions could³.

A close reading of Martinaitis' works and his creative life as a united cultural text highlights the distinctive model of Martinaitis' self-interpretation that, in the present dissertation, is called by applying the concept of *poetic anthropology*. First and foremost, the word *anthropology* (gr. *anthropos* – human) indicates the social discipline that investigates human beings, their origins and cultural backgrounds. However, a more general meaning of anthropology points to a conception of the 20th c. philosophy, which aims at revealing the dynamic interrelations of different aspects in a person's life (biological, social, cultural) that define the understanding of human being him/herself. Nonetheless, both meanings of anthropology are significant in the present dissertation. On one hand, Martinaitis' aesthetic activities that command different cultural meanings from different contexts (according to Wolfgang Iser – *selection, combination and self-disclosure*) are observed. On the other hand, the philosophic perception of anthropology – the contemplation of the human condition (*conditio humana*) itself is actualised in the interpretations of poems.

The concept of *anthropology* seems suitable for describing Martinaitis' creative attitude and self-interpretation model because of the cultural self-reflection clearly expressed in his works (in the most evident manner in the Lithuanian literature). Martinaitis saw himself on the threshold of different paradigms of civilisation, the archaic and the modern one, and did not identify with either of them. The latter is a typical position of a modern anthropologist who acts as a *participant observer*. It presupposes one's own "ethnographic identity" which, as Clifford states, is always diverse, relative and creative. This means that a modern human being selects and creates his/her own manner of existing in culture. For this reason, in the context of contemporary anthropology and the present dissertation alike, instead of signifying the collection, description and accumulation of facts related to material and spiritual culture of ethnic communities, the concept of *ethnography* ought to be understood as the *cultural practice and creative attitude* characteristic to the 20th c., which implies "a hybrid modernistic collage" and interpretation of cultures, and is linked to the overall

³ Vytautas Kavolis, *Kultūros dirbtuvė (Culture Workshop)*, Vilnius: Baltos lankos, 1996, p. 12–13.

cultural inclination to art and literature in the 20th c. (Clifford). Martinaitis used various creative expressions to create an ethnographic cultural collage of this exact type, and demonstrated different possibilities of being in culture while at the same time interpreting it. The said poetic method of culture research can be observed alongside the experimental practices of American scientific anthropologists in the 1960s and the 1970s, such as *ethnopoetics*, *anthropological poetry* and *literal anthropology*⁴. The aforementioned practices constitute the literary analysis of culture performed by academic researchers. They use poetry as a more versatile research method, as it provides a possibility to unlock the *worldview* for analysis and, at the same time, to retain the vocalised subject “inside” the said worldview, contrary to the scientific discourse.

The subject of the *poetic anthropology* presented in the dissertation occupies the intermediary position between an anthropologist-researcher and the so called native informant. This attitude of an intermediary or a witness is not predetermined but chosen by a modern individual, thus it enables communication of cultural experience which entails the interaction of different types of relations with the said experience: reflection, protection, transformation. The *poetic anthropology* of Martinaitis can be most evidently seen in his Soviet period writing which he himself called “poetic utopia”. In the said works, the author addressed the remembrance of the archaic Lithuanian culture as a destroyed, finished world and, at the same time, a need of its vital transformation. In the dissertation, Martinaitis’ social creativity, his cultural practices and attitudes that overstep literary boundaries are evaluated as an effort to start the said active transformation. Due to this, it is analysed from the anthropological rather than aesthetic standpoint.

As a result, the **aim of the dissertation** is to analyse Martinaitis’ heterogeneous creative expression and to assess the meanings established by the latter in the reality of the Soviet regime and, later on, in the context of the Western civilisation; moreover, to explain the sociocultural reasons of the aforementioned Martinaitis’ “legend”. In order to achieve the said aim, the following **objectives** are established:

⁴ Žr. Ivan Brady, „Anthropological Poetics“, Norman K. Denzin, Yvonna S. Lincoln, editors, *Handbook of qualitative research*, 2nd edition, Thousand Oaks, California: Sage Publications, 2000, p. 949–979.

1. To apply the model of *literary anthropology*, which is a suitable theoretical and methodological model for researching heterogeneous cultural practices;
2. To investigate Martinaitis' cultural practices and their assumptions in different sociocultural contexts – during the Soviet times and after regaining the independence;
3. To determine the relation with cultural meanings and traditions that is characteristic to Martinaitis' aesthetic, social and other symbolic activities and formed in his texts; what is more, to establish the manners of expressing the said relation which are characteristic to the author.
4. To define and substantiate the conception of *poetic anthropology* as Martinaitis' creative attitude.

Previous research regarding the said themes has been rather fragmentary and can be located mostly in individual reviews and articles. Each poetry collection of Martinaitis has been accompanied by abundant critical bibliography⁵. In the context of the present dissertation, the reviews of Sigitas Geda, a poet of the same generation, are significant. In addition, the literary scholars Kęstutis Nastopka and Viktorija Daujotytė and, later on, Regimantas Tamošaitis have assessed Martinaitis' early poetry in their articles most consistently. Their insights regarding Martinaitis' poetics, values, and his complicated relation to tradition reinforce several statements found in the dissertation herein. The famous semiotic analysis of one of Martinaitis' poems performed by Algirdas Julius Greimas in 1980⁶ and its conclusions have served as a stimulus to further contemplate Martinaitis' *protection and transformation of culture* in the present dissertation.

More recent research of Martinaitis' writing (by Audinga Peluritytė-Tikuišienė, Rimantas Kmita, and Jūratė Sprindytė) demonstrate a growing interest in the anthropological aspects of the author's works, namely the studies of mentality and the

⁵ See: Marcelijus Martinaitis, *Bibliografijos rodyklė (Bibliography Index)*, edited by Saulė Matulevičienė, Vilnius University: Akademine leidyba, 2011.

⁶ Algirdas Julius Greimas, "Ašara ir poezija" (vienos M. Martinaičio poemos analizė) ("Tears and Poetry" (An analysis of one poem by M. Martinaitis)) [1980], *Iš arti ir iš toli: literatūra, kultūra, grožis (From Near and Far: literature, culture, beauty)*, Vilnius: Vaga, 1991, p. 44–73.

sociocultural atmosphere of his poetry⁷. What is more, the ethnographic interest in researching Martinaitis' work has been rejuvenated by a supplemented and republished book of intellectual correspondence between the poet and Viktorija Daujotytė *Sugrižęs iš gyvenimo (Life Retraced)* (2013). The same year also witnessed the first study regarding Martinaitis writing, a book by Viktorija Daujotytė *Boružė, ropojanti plentū (Ladybird Crawling down the Road)* with a subheading *Prigimtinės kultūros kasinėjimais Marcelijaus Martinaičio kūryboje (A Dig Inside Indigenous Culture of Marcelijus Martinaitis' Writing)*. The book seeks to investigate the poet's *personal totality*, by paying the highest amount of attention to poetry, but taking the publicistic and essayistic writing into account, and considering the most important context to be *indigenous culture* as "a material of human nature and experience, found in all cells of the lived world". In Daujotytė's phenomenological and poetic study (resembling the aforementioned American experimental practice of *anthropological poetics*), the metaphors of "archaeology" and "digs" are applied as analytical concepts. They assist the scholar in drawing the dotted lines of Martinaitis' poetic agency field, but do not provide its separate theoretical conceptualisation. The latter is sought after in the present dissertation.

The relevance and novelty of the dissertation are determined by several factors. To start with, the time passed provides a possibility to see a panoramic view of the creative totality of Marcelijus Martinaitis, one of the most important pioneers of the modern Lithuanian poetry, and to observe its dynamics and highlights. Therefore, the research revives the attitudes towards Martinaitis' poetry and enables to see an integral representation of his literary and social creativity in different periods, at the same time keeping the circumstances of the sociocultural life during the change of eras in mind. Moreover, the present thesis offers a new integral method of interpreting heterogeneous creative expression, which Geertz metaphorically called "The New Philology". The said method connects two different aspects – *word* and *action* or text and life. This anthropological interpretation of creation can augment the currently popular sociohistorical research of the Soviet period and contribute to recording the history of the

⁷ *Archaika ir modernybė: Marcelijus Martinaitis laiku sąvartose (The Archaic and The Modern – Marcelijus Martinaitis in Shifting Times)*, selected articles, edited by Saulė Matulevičienė, Audinga Peluritytė-Tikuišienė, Vilnius: Vilnius University Press, 2008.

20th c. identity. In addition, from the methodological standpoint, the present dissertation's innovation lies in its pursuit to consolidate the theoretical outline of *literary anthropology* as well as *anthropology of literature* – an intermediary discipline – In the field of the Lithuanian literature studies.

The theoretical and methodological access of the *anthropology of literature* is based on the practical postulates of the new historicism. The said postulates were offered by Stephen Greenblatt, the main representative of this trend, who had been mostly affected by the works of the contemporary cultural anthropology classic Clifford Geertz. One more important methodological foundation is provided by Wolfgang Iser's theory of *literary anthropology*, which analyses the phenomenon of fictitiousness in greater detail. Generally speaking, in the realm of literary studies, the anthropological interest brings back the attention towards *human condition in culture*, artistic and social creativity, narratives of identity and experience, and symbolic codes of culture interpretation. In the context of the integral analysis of poetics and style performed in the present dissertation, the attention Michael Jackson and Tim Ingold – contemporary authors of the so called *phenomenological anthropology* – pay to the ethnography of personal practices (practical life as interpretation) and the culturological articles by James Clifford are important. Furthermore, the ideas of Hannah Arendt, Mikhail Bakhtin, Paul Ricoeur, René Girard and Agata Bielik-Robson, a contemporary Polish philosopher, have helped to form the conceptual metaphors that are the main analytical tools used in the present dissertation. Moreover, the studies of Brigita Speičytė, Viktorija Daujotytė, Vytautas Kavolis and Leonidas Donskis have individually revealed the problematicity of the link between text and reality and, in addition, the ample opportunities of anthropological and culturological interpretations.

In the thesis, the specificity of Martinaitis' so called *poetic anthropology* is explained as a poetic method to analyse the condition of modern culture and to participate in culture while interpreting it at the same time. The application of the semiotic understanding of culture as a text (which is characteristic to the contemporary anthropology) makes the discussion of the interrelation between different places of the text (*word* and *action*) possible. Thus poetic anthropology encompasses various shapes of being in culture: social behaviours, symbolic gestures and manners of speaking and saying, which are represented by *tropes* – interpretative codes of culture. The

anthropological interest of literary studies pursues to recognise the organising models of human way of living and their symbolic meanings. These exact questions are raised in the dissertation through careful reading of Martinaitis' poetry and by applying the hermeneutical method to investigate Martinaitis' multidimensional cultural practices.

Thesis statements:

1. Literary creation is not only an object of aesthetics, but also a significant and socially efficient cultural practice that has its own assumptions and motives.
2. Modern poetry is a place where a socioculturally conditioned subject interprets itself and where a negotiation among different cultural meanings, their reframing and enactment takes place.
3. The works of Marcelijus Martinaitis offer a method of "experimental protection", which becomes almost the sole place for the expression of certain cultural phenomena (states, feelings, attitudes) and their opening up for observation.
4. Poetic anthropology was Martinaitis' creative attitude, which provided an alternative to the possibilities of being in a culture, determined and enforced by the Soviet regime.

Dissertation structure:

The present dissertation is composed of five integral parts. The aim of the first part is to introduce the theoretical hybrid framework called *anthropology of literature* and/or *literary anthropology*. Instead of introducing the analytical – theoretical concepts applied in the dissertation in an overall panoramic review of the development of theories and the formation of the discipline, they are comprehensively presented in the parts of the analysis.

In Chapter 2 (The Assumptions of Marcelijus Martinaitis' Poetic Anthropology), the research object of the dissertation, Martinaitis' heterogeneous cultural practices and his poetic worldview, is introduced; moreover, the dynamics of his cultural biography that allows relating Martinaitis' creative attitude to the sociocultural and historical context is reviewed; next, the worldview established in Martinaitis' Soviet period poetry,

which the author himself called “poetic utopia”, is discussed; finally, the conception of *poetic anthropology* is presented.

The remaining parts aim at integral reading of Martinaitis’ works and their interpretations. In Chapter 3 (The Crafting of Culture), the development of the interpretative code of culture – *manual woodworking* – in Martinaitis’ cultural practices (essayistic writing, academic interests, personal inclination for woodworking, folk art skills, poetry) is observed; what is more, the morphing of the “woodworking” gesture, filled with cultural meanings, into a method of being in culture applied by a modern subject, is monitored. In accordance with Hannah Arendt’s philosophy, the latter method is called *homo faber*.

Chapter 4 (States of a Subject) is the longest and exceptionally aimed at analysing Martinaitis’ poetry from the perspective of philosophical anthropology, and thus presents the essential research of the dissertation. In the said section, by applying the conceptions of philosophical anthropology by Hannah Arendt, René Girard, and Agata Bielik-Robson, the subjectivity of Martinaitis’ creation is investigated, and its expression is explained as a need for an *undifferentiated state* (Girard, Bielik-Robson). In addition, the stylisation of different lyrical genres in folklore (laments, ballads, romances) is interpreted as an effort to reconstruct the emotional states and attitudes which have been pushed out from the “circulation” by the rationalising modern logic (e.g. sensitivity, healthy irony, compassion, shyness). Moreover, the paradoxical expression of modern subjectivity in the Soviet period and the independence period poems is discussed.

In Chapter 5 of the dissertation (Ethnographic Self-Fashioning), separate analyses and interpretations are replaced by a more general global context of ideas and creative practices of the 20th c. As a result, the worldview paradigm of existentialism in the sociocultural life of a totalitarian country and in the traditions of the Lithuanian literature is emphasised; furthermore, Martinaitis’ relation to the literary generations of the Lithuanian exodus is discussed. Next the conception of modern “ethnographic identity” (Clifford) is introduced, and the narrative of Martinaitis’ creative identity is analysed based on an autobiographical text. Lastly, the transformation of Martinaitis’ poetic worldview and creative attitude after Lithuania regained its independence is assessed. At the end of the dissertation, its conclusions and bibliography are presented.

Short Contents of the Dissertation

The research of the dissertation is started in **Chapter 1 (The Theoretical Perspective of Literary Anthropology)**, which (starting from Subchapter 1.1. The Need for “New Philology”) presents a panoramic overview of the history and prerequisites of this intermediary discipline’s formation. While discussing the crisis of explanatory paradigms and disciplines, the theoreticians of the second half of the 20th c. named them various “turns”: “turn of culture”, “interpretative turn”, “anthropological turn”, etc. Nonetheless, a quite unanimous opinion exists that the said changes were generated by the ideas of structural linguistics that affected all systems of disciplinary thinking in the middle of the 20th c. Similarly, the *textual turn* determined the new attitude towards culture as a collection of texts. The said understanding of culture is mostly related to the literarily expressive articles by Clifford Geertz (1926–2006) (*Interpretations of Culture*, 1973), in which the author interpreted cultural rituals of foreign nations as a philologist would interpret a *text*. In Geertz’s works, the latter concept is not simply a metaphor, it also functions as a distinctive foundation of “new philology” – a possibility to observe social sciences and humanities acting in one field, to investigate the mixed narratives of cultural self-consciousness, and the latter requires text interpretation skills. Under these circumstances, in the last decades of the 20th c., cultural anthropology started approaching both literary research methodology and fictional writing.

The rising popularity of experimental anthropological practices like *ethnopoetics*, *literary anthropology* and *anthropological poetry* from the 1960s to the 1980s among American anthropologists was not coincidental. Affected by the tendencies of merging genres, scholars started writing their ethnographical narratives in the forms of literary essays or even poetry. Moreover, anthropologists discovered and applied to literary criticism a long known characteristic of fictional texts, i.e. their ability to convey a worldview while containing the very subject of perception in it. The literaturological “dogma” of a lyrical subject became an opportunity for anthropologists to “enter” and research the artistic worldview “from inside”. The experimental *anthropological poetics* practices that had been looking for a new method were inspired by the literary possibility provided by this intersubjective relation to the environment.

However, not only social sciences but literaturology as well have experienced transformations (Subchapter 1.2. The Anthropological Nature of Literature). In the second half of the 20th c., while the tendencies of postmodernist ideas were gaining ground, literary research, which had previously been centred around classical writing, started being increasingly focused on its “marginal areas” – texts which are not usually called “literature”: verbal narrations, rituals, advertisements, popular music, clothing fashion and social behaviour. In the scope of these sociohistorical interests, the practical viewpoints of the *new historicism* – which have become the methodological guidelines of the *anthropology of literature* later on – were being developed. Through their scholarly practice, the representatives of the new historicism (the leading figure of which was Stephen Greenblatt (born in 1943)) were seeking to determine the connection between a literary text and “real lives of men and women”, i.e. to give voice to cultural, historical, political, social and emotional realities hidden in a text.

The anthropological interest of literary studies is also related to the traditions of hermeneutics and the literary theoretician Wolfgang Iser (1926–2007), who raised an anthropological question as to why human beings are in need of fictions in general. Iser’s research direction is traditionally called *literary anthropology*. In his study *The Fictive and the Imaginary: Charting Literary Anthropology* (1991), the scholar analyses how the elements selected from referential reality and included into a piece of literature become fictions. While analysing the motion of *fictionalisation*, Iser divides it into three interrelating functions (*selection, combination, self-disclosure*), which are all characterised by transgressing some type of boundaries – namely the boundaries of *text reference fields* – in order to create a totally new vision of reality from the details of the living reality. The author believes that the *text intention* is most efficiently revealed by researching fictions and not the author’s life and beliefs.

In terms of the goals of the present thesis, the perspectives of *anthropology of literature* and *literary anthropology* are both significant. In such a theoretical field, the distinctive position of a subject becomes evident (Subchapter 1.3. The Problem of a Subject). From the anthropological standpoint, subjectivity is related to ethnographic authority, and a question is raised as to what guarantees the reliability of knowing – a subjective experience of an ethnographer, interpretation of meanings, or dialogue. On the other hand, from the literary perspective, the issue of a subject is complicated by the

ambiguous notions of an author and a hero. In terms of literary theory, from the interdisciplinary perspective of literature and anthropology, Mikhail Bakhtin's aesthetical concepts can make the discussion of a subject more convenient. For instance, Bakhtin understands an author not as a biographical personality, but as a *principle of worldview* and a *style* of a piece of writing. It could be metaphorically stated that Bakhtin's *author* is a sort of a *participant observer* of the artistic reality, who provides the piece of writing with a *form*, and does so by encompassing his/her hero's different reality through a perspective based on values. Moreover, the anthropological aspect of Bakhtin's theory is accentuated by his distinctive understanding of language as a multidimensional social construct. Therefore, a choice of words (comp. to Iser's *selection* principle) and articulation reveals the subject's worldview, which is referentially related to the sociocultural reality and thus enables the investigation of the subjectivity of language from an anthropological perspective.

In Subchapter 1.4. (Mimesis Phenomenon), the conception of cultural *representation* is presented, and the relation between artistic and social creativity is explained. The latter is the research object of *phenomenological anthropology* (even though this discipline has not been fully formed due to internal discrepancies, its guidelines of thought continue to remain relevant). The appeal of phenomenology from the anthropological perspective lies in the fact that it is able to approach cultural forms of the smallest size – a certain intimacy of culture expressed through personal feelings and attitudes – by avoiding strict generalisations at the same time. This “intersubjective” perspective has provided a possibility to move from explanatory models towards *lived metaphors* (Michael Jackson). According to Jackson, metaphors do not connect random coincidences, but rather mediate experience by connecting “personal, social and natural bodies”, thus allowing the explanation of a person's being in culture from a holistic standpoint.

Chapter 2 of the dissertation (Poetic Anthropology Assumptions of Marcelijus Martinaitis) aims at following and observing the formation of Martinaitis' attitude as an author – his *anthropology*. In Subchapter 2.1. (Double Debut), Martinaitis' earliest poems, published in the newspapers and miscellanies of the 1950s, also the poetics of his first poetry book *Balandžio sniegas* (*Snow in April*, 1962) are reviewed. The said poems were not included by the poet in his poetry collections and were ignored

by him. Martinaitis' real authentic poetic voice was formed in his second collection *Saulės graža* (*Return of the Sun*, 1966), which presents reflections on a sudden shift of civilisation and the cardinal changes in cultural environments. This was commented by Martinaitis later on: "I can bear losing my homestead, but what can I do with my destroyed understanding of life?" Consequently, the poet started establishing in his poetry an archaic rustic way of living as a utopian alternative for the reality of the brutal regime.

In Subchapter 2.2., Martinaitis' "poetic utopia" is presented at length. The said concept was used metaphorically by Martinaitis himself in his essayistic writing (2003) of the independence period, while retrospectively assessing his Soviet period pieces. Based on the works of Violeta Davoliūtė, a researcher of culture, which analysed the Soviet period literature, and the philosopher Leonidas Donskis' interpretation of *utopia* as an expression of conservative moral imagination, in the present dissertation, Martinaitis' "poetic utopia" is explained as a reaction to the only "legal" relation with history and tradition, enforced by the totalitarian regime. Subchapter 2.3. (The Method of Poetic Anthropology) presents a review of Martinaitis' cultural practices (literary and social both), which are all expressed in the same poetic world of meanings, i.e. the same "imaginative universe" (Geertz).

In **Chapter 3 (Crafting of Culture)**, a direct analysis and interpretation of texts is initiated. Accordingly, the trope of *woodworking* that functions in Martinaitis' essayistic pieces (3.2. The Assumptions of a Wooden Epic) and poetry (3.4. Poetic Collage), and which can be recognised in Martinaitis' more general creative attitude and cultural practices, is researched. Based on Hannah Arendt's anthropological philosophy, this attitude is named by applying the concept of *homo faber*, which indicates certain cultural consciousness of a maker of things and a creator of the lived world (3.3. *Homo Faber*). Moreover, the motivation for Martinaitis' poetic images (wooden utensils, attributes of the old husbandmen civilisation) in his modern poetry is discussed (3.1. Tribal Objects). On one hand, they could be understood as a museum-type exposition of signs pointing to the old way of living; on the other hand – as an active reframing of the modern life aspects and retention of a deeper link to cultural traditions.

The most extensive and fundamental **research of the dissertation is presented in Chapter 4 (States of a Subject)**. In the said chapter, the subjectivity of poetry is

analysed from the perspective of anthropological philosophy. Firstly, the object of research is defined as emotions, which are understood not as personal but rather cultural sentiments (Subchapter 4.1. The Anthropology of States). Then the investigation of the emotional atmosphere in Martinaitis' poetic worldview is commenced, and the said atmosphere is identified by applying poetry's *stylistic attitude* (Bachtin). On the whole, the lyrical state and the situation of speaking constitute the most general stage of *human condition (conditio humana)*, at which cultural and individual differences cease to be significant, and only a universal feeling of community and human solidarity remains (Subchapter 4.2. *Conditio Humana* and Lyrics). The said ecstatic state which eliminates differences was called *undifferentiation (dédifferentiation)* by René Girard. In addition, this concept has been expanded by Agata Bielik-Robson, a contemporary Polish philosopher, who disputes the postmodern moral tendency of ultimate individualism. In her essay "Irony, Tragedy, Community: Richard Rorty in the Eyes of a Barbarian"⁸, Bielik-Robson speculates about the possibilities of human commonality in the modern times, which are characterised by division and differentiation. According to her, *undifferentiated state* is, essentially, a sense of commonality that cannot be defined by concepts, and which encloses all individual properties and intensifies only what human beings have in common. According to Bielik-Robson, the universality of human condition, i.e. the basis of our destiny from the existential perspective, is very simple, non-pretentious and even ironic – it is working hard to survive on this earth in the face of a common "human adversity". In Martinaitis' poetry, this "melancholically serene" and compassionate gaze towards a commonly shared "simple human adversity", modest everyday hard work on earth, is easily detected. Bielik-Robson relates this state to the element of *catharsis* (Aristotle), which cleanses emotions and indicates pre-discursive/pre-conceptual state – that what can be *shown* and not *said*. The scholar calls modernity an *anticathartic* world due to its inclination towards individualism, differentiation, and perception of the world through intellectual *concepts (telling)* rather than through emotional *experience (showing)*. For this reason, art and poetry in the modern world is almost the sole opportunity to experience cleansing *undifferentiation* – human commonality. In Martinaitis' poetry, this essential human condition is

⁸ Agata Bielik-Robson, *Inna nowoczesność: Pytania o współczesną formułę duchowości*, Kraków: Universitas, 2000, p. 192–224.

approached in various stylistic manners: for instance, by applying the active, emotive gesture of *compassion* directed towards an object (4.2.1. Ethos of Compassion), or dwelling in a meditative, mute, emotion-smoothing state – the subject’s dissolution, diffusion in space, and transcendence (4.2.2. Transcending Subjectivity). The ethos of compassion is signified by gestures of “loving thy neighbour”: giving some water, handing a towel, and “shutting somebody’s eyes”. The transcendental subjectivity can be recognised from the tendency to resolve, dissolve, disappear and soak into the ground, explicated in the poems. In the poetic worldview, instead of occupying a central, heroic position, the subject faces a rather grander, superior “horizon of moral questions” (Charles Taylor). This enveloping perspective could be also explained as a part of the old religious worldview, which withered away in modernity. In such perspective the contradiction between the meanings motivated by ethnical tradition and a more general level of *human condition* is no longer there.

In Subchapter 4.3. (The Reconstruction of Emotions of Genres), the Lithuanian folklore genres, stylised in Martinaitis’ poetry, such as laments (4.3.1. Tragedy and Grief), romances – a type of lyrical songs (4.3.2. Romances and Memories), and ballads (4.3.3. Irony of Ballads), are investigated. In his poems, by *selecting* and *fictionalising* (Iser) certain folklore expressions, the author reinforces their cultural significance, in a way seeking to remind or restore the spectrum of emotions and attitudes ill-fitting to modernity (comp. a phrase by Theodor Adorn: “To write poetry after Auschwitz is barbaric”). Through his poetry, Martinaitis discloses and observes cultural behaviour models witnessed in the old communal processes of creation, and they become the necessary counterbalance of values in life in the face of the totalitarian grotesque. Here Martinaitis’ poetic anthropology manifests itself as the enrichment of the archive of human condition expressions. Next, in Subchapter 4.4. (Contradictions of Modern Subjectivity), the expressions of modern individualism that signify the collision and rupture of cultural identity, are surveyed.

The aim of Chapter 4 (Ethnographical Self-Fashioning), which is also the last chapter, is to assess Martinaitis’ creative attitude in the context of the 20th c. and to discuss the ethnography (composition) of his creative identity. The paradigm of existentialism is viewed as the main context of intellectual and psychocultural tendencies (5.1. The Field of Existential Tension). An assumption is put forward that Martinaitis’

poetic worldview can be compared to the works of the Lithuanian exiled post-war authors (the so called “Land” (“žemininkai”) and “Landless” (“bežemiai”) generations), in which the traumatic experience of losing one’s land is expressed in the same way as in Martinaitis’ poems. In Subchapter 5.2. (The Ethnography of Modern Identity), Martinaitis’ biographical essay *Mes gyvenome* (*We Lived*, 2009) is analysed, while seeking to recognise the different registers of narrating the past and different manners of speaking (narrative, anthropological and poetic), also to comprehend their motivations.

Finally, the sociocultural situation that has changed after Lithuania regained its independence and which is reflected in Martinaitis’ creative attitude is discussed (5.3. The End of “Poetic Utopia”). After the restoration of independence, the “function” of explaining and establishing cultural meanings is almost absent in Martinaitis’ late poetry – this theme is layer after layer transferred to the genres of essay and publicistic writing, where a return to a direct explanation of the context surrounding his early works can be noticed.

Conclusions

The dissertation aims at an integral discussion and interpretation of Martinaitis’ heterogeneous *cultural practices*, by analysing his literary works together with other artistic and social expressions (such as woodworking, folk art skills, restoration of his house, social activism and activism in the area of heritage preservation). By applying the hermeneutics of literaturological and anthropological nature (an interdisciplinary area of literature and anthropology), which enables relating *text* and *action* as equivalent cultural gestures, Martinaitis distinctive and dynamic *creative attitude* that oversteps the boundaries of textual expressions is accentuated. In the dissertation, the said *creative attitude* is called by applying the analytical concept of *poetic anthropology*. Applying Clifford’s terminology, Martinaitis’ point of view as an author is characterised by “being in culture while looking at Culture” (that permeates the entire aesthetics of the 20th c.), when a single comprehensible and inertly absorbable relation with history and tradition does not exist, and cultural self-perception implies an unavoidable selection of individual meanings and their authentic reframing. By observing several different cultural contexts – the archaic way of life of husbandmen and the forms of modernity coinciding with the

Soviet times – Martinaitis, as an artist of multidimensional expression, constructs a distinctive poetic worldview, which is not a “stagnant” vision of the world but a lively, ever tensed process of perception, enabling practical activity and confronting itself constantly.

The composition of Martinaitis’ worldview that persistently “escapes” its own definitions is based on conflicting *author’s intentions* (Iser), which are identified through his aesthetic activities. On one hand, they imply *protection of culture*, a cultural validation of certain lifestyle fragments, memories, movements or gestures (e.g. woodworking) and preservation of links with a deeper and richer cultural experience. On the other hand, they navigate towards *shift and transformation of culture* that is generated by the tension of balancing different contexts and different perspectives of perception, which have been unclosed after the rupture of civilisation.

The latter intentions of protection and transformation are well defined by Martinaitis’ own self-reflective concept that described the worldview of his Soviet period writing – “poetic utopia”. As the totalitarian regime was oriented towards a single possible relation with history and tradition, the poetic worldview offered by Martinaitis in the second half of the 20th c. provided a missing alternative of a more adequate cultural self-perception. The said self-perception was generated by a need to reflect the shift, rupture of civilisation and the accompanying “amputational pain” (Ortega y Gasset), experienced in all areas of life.

Furthermore, through the analysis of the aesthetic activities, the interpretative anthropological trope, woodworking (*homo faber*), active in Martinaitis’ creative worldview, is revealed. Martinaitis’ creative attitude manifests itself as selection, reframing and dynamic exposition of the disappearing parts of culture that had been scattered after the rupture of civilisation. The said processes are evident in his poetry (through the choice of images and style), practical (restoration of the house) and social activities (heritage preservation campaigns). Thus Martinaitis’ poetic anthropology is related to the overall “ethnographic” (Clifford) tendency of the 20th c. to select meanings and provide their collage-like compositions as a distinctive manner of culture critique.

In addition, the reflection of the cultural turning-point enables the anthropologising philosophical intention – the aim to approach the most general contemplation of *human condition* (*conditio humana*) from the perspective of “poetic

utopia”, which encompasses the reframed elements of the rustic cultural worldview as well. The research of states and emotional expressions of Martinaitis’ poetic subject have demonstrated that the most general level of human condition is the *undifferentiation* situation (Girard, Bielik-Robson) of emotional (*vs* intellectual) nature, related to the effect of catharsis which cleanses and obliterates individual differences at least for a little while. In modern “anticathartic” (Bielik-Robson) culture, art and poetry have become the only ways to experience this cathartic and undifferentiating commonness of people. Through his *poetic anthropology*, Martinaitis seeks to reveal and observe the order and the relation models of the world that are not self-evident in modernity but through which undifferentiation is experienced in the ethnic worldview. These are gestures full of compassion and love to thy neighbour, culturally reframed in poetic situations (*compassion ethos*); also the “transcending” states or the “quiet states” (Daujotyte) of the subject which gravitate towards what is universally common to human beings and what is constantly overgrown and covered with various external conditionalities.

Thus Martinaitis’ *poetic anthropology* criticises modernity and the destructive tendencies of the era as well. By reframing and maintaining certain states, forms of relating to the world and methods of language (through a reconstruction of emotions in genres), Martinaitis exposes such destructive tendencies of the modern times: the cultural *amnesia* coinciding with the ideology is confronted by displaying and reinforcing the signs of the archaic worldview; and the totalitarian *isolation and solitude* of human beings is countervailed against by pursuing the undifferentiation of human condition. These are the distinctive characteristics of *poetic anthropology*, which allow using poetry as a means of mediation in order to reinstate and transform meanings.

Martinaitis’ “poetic utopia” ceases to exist after the restoration of independence and the emergence of the sociocultural changes generated by the latter. In his increasingly scarcely published collections of poetry, Martinaitis progressively thematises his previous poetic worldview, and makes its artificiality, producibility and “souvenir”-like properties more and more evident. What is more, the method of preserving memory changes: a certain cultural task – *protection* and *transformation* – is transferred from the poetic discourse to the essay genre, where the author’s voice as an anthropologist becomes most audible. The need for Martinaitis’ *poetic anthropology* (i.e. its task) was strengthened by the circumstances of the Soviet period, but it is also visible

in the overall context of the 20th c. Western culture as well. In the process of the modern Lithuanian literature, it is possible to localise Martinaitis' "poetic utopia" in the Non-Existent Land (*u-topos*) among the Lithuanian Land Poets ("žemininkai") who were writing in exile (e.g. Kazys Bradūnas) and the generation of the Landless Poets ("bežemiai") (e.g. Algimantas Mackus).

In conclusion, Martinaitis' *poetic anthropology* comes into existence as a reaction to specific historical circumstances (the Soviet-type modernity in Lithuania), but, at the same time, it unfolds as a universal identity reframing model in a situation of a cultural turning-point as well, i.e. as a changeable composition of different self-perception elements: protection, transformation, and critique of culture.

Ivadas

Ši disertacija skirta vieno ryškiausių XX a. lietuvių poeto, eseisto, vertėjo, tautosakos ir literatūros tyrinėtojo Marcelijaus Teodoro Martinaičio (1936–2014) kūrybai, jos meninei ir socialinei raiškai, aptarti. Poetas dar prieš Nepriklausomybės laiką vertintas kaip modernios lietuvių poezijos klasikas, svarbi Lietuvos kultūros figūra. Martinaičio „legenda“ kūrė ne tik jo poezijos recepcija vėlyvuosiu sovietmečiu, kai jo eilėraščiai virto visos Lietuvos bardų dainomis, bet ir nesibaigiančiu kūrybos procesu tapęs gyvenimas: Martinaitis, 9-tojo dešimtmečio pradžioje iš sunaikinto gimtojo Paserbenčio kaimo į savo sodybą šalia Vilniaus dalimis atsigabeno ir atstatė seną rąstinį tėvų namą; garsėjo savo skutinėtais velykiniais margučiais, kurių kolekcija dabar saugoma Lietuvos nacionaliniame muziejuje; dėstė tautosakos ir literatūros kursus Vilniaus universitete, dalyvavo paminklosaugos ir etnokultūros sąjūdžiuose; socioistoriniai tyrimai rodo Martinaitį buvus vienu iš pagrindinių rezistencinės Sąjūdžio socialinės *tinklaveikos* (Mario Diani, Doug McAdam, 2003) mazgų – žmonių telkėjas ir tarpininkas.

Disertacinio **tyrimo problema** kyla iš Martinaičio kūrybinės raiškos heterogeniško pobūdžio ir jos nevienalyčio sociokultūrinio konteksto sovietinio režimo metais ir Lietuvai atkūrus Nepriklausomybę. Apytikriai ties šiuo laiko slenksčiu radikaliai pasikeitus kūrybos padėčiai, keitėsi ir Martinaičio eilėraščių poetika bei funkcija – Martinaitis tarsi perėjo į kitą diskurso rūšį (iš poezijos į prozą). Kartu su pasikeitusiu žanru, keičiasi ir autorinė savivoka. Martinaičio poezija dažniausiai įvardijama kaip „konfrontuojanti ir sintezuojanti“ (V. Daujotytė); „išreiškianti kultūrų dialogą“; kaip „tradicinė žemdirbio patirtis, pasaulėjauta ir pasaulėžiūra, atsidūrusi nūdienos kryžkelėje“ (S. Geda). Kad ir kokios tikslios šios įžvalgos, vis dėlto jų nepakanka Martinaičio „fenomenui“ – jo daugialypiam kūrybiškumui kintančiose socioistorinėse aplinkybėse – paaiškinti.

Todėl šios **disertacijos objektas** ir yra nevientisa, heterogeniška Martinaičio kūrybinių išraiškų visuma. **Pagrindiniai tyrimo šaltiniai** yra Martinaičio poezija, eseistika, publicistiniai jo paties pasisakymai ir amžininkų liudijimai apie jį (už disertacijos tyrimo ribų lieka Martinaičio pjesės, jų teatrinė komunikacija, taip pat abiejų kryptų Martinaičio vertimai – jo eilėraščiai, išversti į kitas kalbas, ir paties Martinaičio

atlikti kitų autorių kūrybos vertimai). Martinaičio, kaip estetiškos veiklos subjekto ir kaip biografinio asmens, kūrybinės išraiškos (eilėraščių rašymas, medžio meistravimas, tautodailės įgūdis, akademinė ir pilietinė veikla) šioje disertacijoje yra suprantamos kaip meninis ir socialinis *kūrybiškumas* (Greenblatt). Jį aptarti ir tyrinėti leidžia interpretacinės antropologijos (Geertz) įtvirtinta semiotinė kultūros koncepcija, kuri pagrindžia teksto ir socialinio pasaulio sąveiką. Kultūra, kaip tarpusavyje susijusių reikšmių sistemų visuma, į savo apytaką įtraukia ir žodžius, ir žmonių veiksmus, kurie konkrečioje kultūrinėje vaizduotėje visada yra ženklai (Geertz). Toks „tekstinis“ požiūris į kultūrą leidžia kalbėti apie daugialypes Martinaičio *kultūrinės praktikos*, kurios apima ir literatūros tekstus, ir viešą kultūrinę elgseną bei simbolinius gestus, istoriniame ir sociokultūriame kontekste įgyjančius konkrečias reikšmes. Dar vienas išraiškingas kultūrinės praktikos aspektas yra *kūrybinė laikysena*, kurią galima suprasti kaip simbolinę savęs interpretavimo formą, Vytauto Kavolio žodžiais – „vidinių orientacijų į savo patirtį struktūrą“⁹. Antropologas James Clifford XX a. bendrą kūrybinę laikyseną nusako kaip „becentriškumo būklę skirtingų reikšmių sistemų pasaulyje“, kaip „buvimą kultūroje žvelgiant į kultūrą“¹⁰. Taigi kūrybinė laikysena modernybėje reiškia neišvengiamą sąlygą individualiai pasirinkti. Tai – buvimas kultūroje ją interpretuojant, suvokiant, kad nėra duota vieno visa apimančio santykio su istorija ir tradicija (nors totalitarinis režimas primetė būtent vienintelį), kad yra įmanoma tik individuali laikysena ir individuālios kultūrinių reikšmių, tradicijų fragmentų konsteliacijos. Kartu kūrybinės laikysenos – tai kultūrinio sąmoningumo indikatoriai, kurie, anot Kavolio, yrančių visuomenės struktūrų laikotarpiais (koks ir buvo sovietmetis) leidžia tyrėjui užčiuopti ir įvardyti vykstančius procesus net jautriau nei analizuojant socialines institucijas¹¹.

Atidžiai skaitant Martinaičio kūrybą ir kūrybišką jo gyvenimą kaip vieningą kultūros tekstą, išryškėja savitas Martinaičio savęs-interpretavimo modelis, kurį disertacijoje įvardijame *poetinės antropologijos* sąvoka. Žodis *antropologija* (gr. *anthropos* – žmogus) pirmiausiai nurodo į socialinę discipliną, tiriančią žmogų, jo kilmę, kultūrinę aplinką. Bendresnė antropologijos reikšmė nurodo į XX a. filosofijos

⁹ Vytautas Kavolis, „Sąmoningumo trajektorijos: lietuvių kultūros modernėjimo aspektai“, *Žmogus istorijoje*, Vilnius: Vaga, 1994, p. 125.

¹⁰ James Clifford, *Kultūros problema: XX amžiaus etnografija, literatūra ir menas*, vertė Vitalijus Šarkovas, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2006, p. 142.

¹¹ Vytautas Kavolis, *Kultūros dirbtuvė*, Vilnius: Baltos lankos, 1996, p. 12–13.

koncepciją, siekiančią atskleisti skirtingų žmogaus gyvenimo aspektų (biologinio, socialinio, kultūrinio) dinamiškus tarpusavio ryšius, apibrėžiančius ir patį žmogaus supratimą. Disertacijoje svarbios abi antropologijos reikšmės. Viena vertus, stebima Martinaičio estetiinė veikla, pasižyminti kultūrinių reikšmių iš skirtingų kontekstų disponavimu (pagal Wolfgangą Iserį – *atranka, kombinavimu* ir *demaskavimu*). Kita vertus, eilėraščių interpretacijose aktualizuojama ir filosofinė antropologijos samprata – pačios *žmogaus būklės* egzistencinis apmąstymas.

Martinaičio kūrybinei laikysenai ir savęs interpretavimo modeliui apibūdinti *antropologijos* koncepcija atrodo tinkama dėl jo kūryboje aiškiai (aiškiausiai lietuvių literatūroje) išreikštės kultūrinės autorefleksijos. Martinaitis mato save ant skirtingų civilizacinių paradigmu – archajiškosios ir moderniosios – slenksčio, ir nė su viena nesitapatina. Tai yra tipiška modernaus antropologo, *dalyvaujančio stebėtojo*, pozicija, suponuojanti ir „etnografiškai traktuojamą“ savo paties identitetą, kuris, kaip teigia Jamesas Cliffordas, „visada būna mišrus, santykinis ir kūrybiškas“¹². Kartu tai patikslina ir disertacijoje aktualią *kultūros* sampratą: pabrėžtina kultūros daugybiškumo ypatybė – skirtingų ir lygiaverčių gyvenimo būdų pasaulis¹³, kuriame modernus žmogus renkasi ar susikuria savo individualų gyvensenos variantą. Taigi sąvoka *etnografija*¹⁴ šiuolaikinės antropologijos kontekste ir šioje disertacijoje reiškia ne etninių bendrijų materialinės ir dvasinės kultūros faktų rinkimą, aprašymą, kaupimą, bet veikiau yra suprastina kaip būdinga XX a. kultūrinė praktika ir kūrybinė laikysena, reiškianti „hibridišką modernistinį koliažą“ ir kultūrų interpretavimą, susijusį su bendru XX a. kultūriniu polinkiu į meną ir literatūrą (Clifford). Martinaitis įvairiopomis kūrybinėmis išraiškėmis kuria būtent tokį etnografinį kultūros koliažą, parodo skirtingas buvimo kultūroje sykiu ją interpretuojant galimybes. Tokį poetinį kultūros tyrimo būdą galima matyti greta XX a. 7–8 deš. Amerikoje mokslininkų antropologų pradėtų eksperimentinių praktikų, tokių kaip *etnopoetika, antropologinė poezija, literatūrinė antropologija*¹⁵. Šios praktikos – tai akademinų tyrėjų literatūrinė kultūros analizė, poezija jų pasitelkiama kaip

¹² J. Clifford, *op. cit.*, p. 25.

¹³ *Ibid.*, p. 142.

¹⁴ *Etnografija* ir *kultūrinė antropologija* XX a. pabaigos tarpdisciplininėje terpėje cirkuliuoja kaip beveik sinoniminės sąvokos. Vis dėlto etnografija daugiau siejama su antropologinio darbo išraiška – rašymu bei tekstu. (Žr. Cl. Geertz., *op. cit.*, p. 20–21).

¹⁵ Žr. Ivan Brady, „Anthropological Poetics“, *Norman K. Denzin, Yvonna S. Lincoln, editors, Handbook of qualitative research*, 2nd edition, Thousand Oaks, California: Sage Publications, 2000, p. 949–979.

visapusiškesnis tyrimo būdas, nes geba atverti *pasaulėvaizdį* analizei ir kartu išlaikyti sakymo subjektą sakomo pasaulio „viduje“, kitaip nei esti moksliniame diskurse. Šiame tyrime *pasaulėvaizdis* suprantamas kaip fragmentiškas, nevientisas santykio su pasauliu ir mąstymo apie jį būdas, kaip dinamiška kintančių suvokimo kompozicijų sistema¹⁶.

Disertacijoje pristatomos *poetinės antropologijos* subjektas užima tarpinę poziciją tarp antropologo-tyrėjo ir vadinamojo čiabuviu-informanto. Tai – ne iš anksto nulemta, bet modernaus individo pasirinkta tarpininko ar liudytojo laikysena, įgalinanti tokį kultūrinės patirties komunikavimą, kuriame sąveikauja keleriopi santykiai su šia patirtimi: refleksyvumas, sauga, transformacija. Martinaičio *poetinė antropologija* ryškiausiai matoma sovietinio laikotarpio kūryboje, kurią jis pats yra pavadinęs „poetine utopija“. Joje jis tvirtino archajinės lietuvių kultūros kaip sugriauto, pasibaigusio pasaulio atminimą ir kartu – gyvybingos jo transformacijos poreikį. Martinaičio socialinis kūrybiškumas, literatūros ribas peržengiančios kultūrinės praktikos bei laikysenos disertacijoje yra vertinamos kaip tokia aktyvios transformacijos pastanga ir todėl yra tiriama veikiau antropologiškai nei vien estetiškai.

Taigi **disertacijos tikslas** yra išanalizuoti heterogenišką Martinaičio kūrybinę raišką bei įvertinti jos tvirtinamas reikšmes sovietinio režimo tikrovėje ir vėliau vakarietiškos civilizacijos kontekste. Kartu – paaiškinti minėtos Martinaičio „legendos“ sociokultūrinės priežastis. Šiuo tikslu keliami tokie tyrimo **uždaviniai**:

1. Pritaikyti heterogeniškomis kultūrinėms praktikoms tirti tinkamą teorinį ir metodologinį *literatūros antropologijos* modelį;
2. Ištirti Martinaičio kultūrinės praktikas ir jų prielaidas skirtinguose sociokultūrinuose kontekstuose – sovietmečiu ir nepriklausomybės metais;
3. Nustatyti Martinaičio estetinei, visuomeninei ir kitai simbolinei veiklai būdingą, jo tekstuose formuojamą santykį su kultūrinėmis reikšmėmis bei tradicijomis ir jam būdingus to santykio raiškos būdus.
4. Apibrėžti ir pagrįsti *poetinės antropologijos* koncepciją kaip Martinaičio kūrybinę laikyseną.

¹⁶ Jurgita Raškevičiūtė, „Janinos Degutytės pasaulėvaizdis: poezija, laiškai, autobiografiniai tekstai“, daktaro disertacija, humanitariniai mokslai, filologija, Vilnius: Vilniaus universitetas, 2012, p. 28.

Anksčiau šiai disertacijai aktualios problemos tyrinėtos gana fragmentiškai – daugiausiai pavienėse recenzijose ir straipsniuose. Kiekvieną Martinaičio poezijos rinkinį lydėjo gausi kritinė bibliografija¹⁷. Šiai disertacijai reikšmingos yra tos pačios kartos poeto Sigito Gedos recenzijos. Nuosekliausiai ankstyvesniąją Martinaičio poeziją savo straipsniuose yra įvertinę literatūros mokslininkai Kęstutis Nastopka ir Viktorija Daujotytė, vėliau – Regimantas Tamošaitis. Visų jų įžvalgos apie Martinaičio poetiką, vertybes, komplikuoatą santykį su tradicija patiprina ne vieną ir šios disertacijos teiginį. Garsioji 1980 m. Algirdo Juliaus Greimo atlikta vieno Martinaičio eilėraščio semiotinė analizė¹⁸ ir prieitos išvados tapo paspirtimi šiame darbe toliau svarstyti apie Martinaičio *kultūros saugą ir transformaciją*.

Naujesni Martinaičio darbų tyrinėjimai (Audinga Peluritytė-Tikuišienė, Rimantas Kmita, Jūratė Sprindytė) rodo sustiprėjusį domėjimąsi antropologiniais jo kūrybos aspektais: mentaliteto studijomis ir sociokultūrine poezijos aplinka¹⁹. Etnografinį Martinaičio kūrybos tyrimų interesą atnaujina papildyta ir perleista poeto ir Viktorijos Daujotytės intelektualių susirašinėjimų knyga *Sugrįžęs iš gyvenimo* (2013). Tais pačiais metais publikuota ir pirmoji studija apie Martinaičio kūrybą – tai Viktorijos Daujotytės knyga *Boružė, ropojanti plentu* su paantrašte *Prigimtinės kultūros kasinėjimai Marcelijaus Martinaičio kūryboje*. Knygoje siekiama tirti poeto *asmeninę visumą*, daugiausiai dėmesio skiriant poezijai, atsižvelgiant į publicistiką bei eseistiką, svarbiausiu kontekstu laikant *prigimtinę kultūrą*, kaip „prigimties ir patirties medžiagą, aptinkamą visose gyvenamojo pasaulio ląstelėse“. Fenomenologiškoje ir poetiškoje Daujotytės studijoje (artimoje minėtai amerikietiška *antropologinės poetikos* eksperimentinei praktikai) analitinėmis sąvokomis yra „archeologijos“ ir „kasinėjimų“ metaforos. Pasitelkusi jas, autorė savo knygoje punktyriškai žymi Martinaičio poetinės veikmės lauką („[S]ąmonė gaudo, surinkinėja, atkurdinėja, tarsi iš naujo įsikurdama prigimtinėje kultūroje [...]. Gal labiausiai poezijos būdu. Bet ne tik. Ir margučiais [...], per seną *ornamentą* [išskirta autorės – AR] susikabindamas su jau neįskaitomu, bet

¹⁷ Žr. Marcelijus Martinaitis, *Bibliografijos rodyklė*, sudarė Saulė Matulevičienė, Vilniaus universitetas: Akademinei leidyba, 2011.

¹⁸ Algirdas Julius Greimas, „Ašara ir poezija“ (vienos M. Martinaičio poemos analizė) [1980], *Iš arti ir iš toli: literatūra, kultūra, grožis*, Vilnius: Vaga, 1991, p. 44–73.

¹⁹ *Archaika ir modernybė: Marcelijus Martinaitis laikų sąvartose*, straipsnių rinkinys skiriamas M. Martinaičio 70-mečiui, sudarytojos Saulė Matulevičienė, Audinga Peluritytė-Tikuišienė, Vilniaus universiteto leidykla, 2008.

sąmonėje tebesančiu, labai senu raštu, jį vis pratęsdamas.²⁰), tačiau jo atskirai teoriškai nekonceptualizuoja, ką bus siekiama padaryti šioje disertacijoje.

Disertacijos naujumą lemia keli veiksniai. Pirmiausiai, laiko distancija suteikia galimybę panoramiškai matyti vieno svarbiausių moderniosios lietuvių poezijos pradininkų Marcelijaus Martinaičio kūrybinę visumą, stebėti jos dinamiką ir akcentus. Taigi tyrimas atnaujina žvilgsnį į Martinaičio poeziją ir leidžia jo skirtingų periodų literatūrinį ir socialinį kūrybiškumą matyti integraliai, neišleidžiant iš akių sociokultūrinio gyvenimo aplinkybių epochų pervartose. Šis darbas pasiūlo naują integralų heterogeniškos kūrybinės raiškos skaitymo būdą, Geertzo metaforiškai pavadintą „Naująja filologija“ („The New Philology“), kuri susieja dvi plotmes – *žodį ir veiksmą*, arba tekstą ir gyvenimą. Tokia antropologinė kūrybos interpretacija gali papildyti pastaruoju metu populiarius socioistorinius sovietmečio tyrinėjimus, prisidėti prie XX a. identiteto istorijos rašymo. Metodologiniu požiūriu disertacija inovatyvi savo siekiu tvirtinti tarpinės disciplinos – *literatūros antropologijos* – teorinius pagrindus lietuvių literatūros studijų lauke.

Teorinė ir metodologinė literatūros antropologijos prieiga remiasi į naujojo istorizmo praktines nuostatas, kurias pasiūlė pagrindinis šios krypties autorius Stephenas Greenblattas, labiausiai paveiktas šiuolaikinės kultūrinės antropologijos klasiko Cliffordo Geertzo darbų. Kitą svarbią metodologinę atramą teikia Wolfgango Iserio *literatūrinės antropologijos* teorija, kuri detalai analizuoja fiktyvumo fenomeną. Apskritai antropologinis interesas literatūros studijose grąžina dėmesį prie *žmogaus būklės* kultūroje, prie meninio ir socialinio kūrybiškumo, tapatybės ir patirties pasakojimų, simbolių kultūros interpretavimo kodų. Disertacijoje atliėkamai integrėliai poetikos bei stiliaus analizei svarbūs Jameso Cliffordo kultūrologiniai straipsniai, šiandieninių vadinamosios *fenomenologinės antropologijos*²¹ autorių Michaelo Jacksono

²⁰ *Ibid.*, p. 35.

²¹ Vis dėlto ši tyrimų kryptis kaip atskira disciplina taip ir nesusiformavo. Patys autoriai ją vadina įvairiai: *egzistencine antropologija, patirties antropologija, intersubjektyvistine antropologija, radikaliuoju empirizmu, sąmonės antropologija (anthropology of mind)* ir pan. Patys šios tyrimų krypties autoriai skeptiškai vertina kai kuriuos atraminius fenomenologijos konceptus – vis išsprūstančias patirties, subjekto, intencionalumo sampratas. Nepaisant to, vadinamosios *fenomenologinės antropologijos* tyrimus motyvuoja neišblėstantis antropologų domėjimasis žmogaus patyrimu, jslėmis, pasaulio percepcija ir aiškinimu. (Žr. Kalpana Ram and Christopher Houston „Introduction: Phenomenology’s Methodological Invitation“, in: *Phenomenology in Anthropology – A Sense of Perspective*, afterword by Michael Jackson, Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press, 2015, p. 1–29). Nors vienas centrinių šios krypties autorių Michaelas Jacksonas minimos knygos epilogė kritiškai

ir Timo Ingoldo dėmesys asmeninių praktikų etnografijai (praktiniam gyvenimui kaip interpretacijai). Pagrindiniais disertacijos analitiniais įrankiais tapusias konceptualiąsias metaforas padėjo susiformuoti Hannos Arendt, Michailo Bachtino, Paulio Ricoeuro, René Girard'o bei šiandieninės lenkų filosofės Agatos Bielik-Robson idėjos ir sąvokos. Brigitos Speičytės, Viktorijos Daujotytės, Vytauto Kavolio, Leonido Donskio studijos kiekviena savaip atvėrė sąsajos tarp teksto ir tikrovės problemišumą ir kartu plačias interpretacijų – antropologinių ir kultūrologinių – galimybes.

Martinaičio vadinamosios *poetinės antropologijos* specifika disertacijoje aiškinama kaip poetinis būdas tirti modernios kultūros būklę, dalyvauti kultūroje kartu ją interpretuojant. Pasitelkus šiuolaikinei antropologijai būdingą semiotinę kultūros kaip teksto sampratą, galima kalbėti apie skirtingų to teksto vietų (*žodžio ir veiksmo*) tarpusavio ryšį. Taigi poetinė antropologija apima įvairius buvimo kultūroje pavidalus: socialines elgsenas, simbolinius gestus ir kalbėjimo, sakymo būdus, kuriuos reprezentuoja *tropai* – kultūros interpretaciniai kodai. Antropologinis literatūros studijų interesas siekia atpažinti organizuojančius žmonių gyvenimosi modelius, jų simbolines reikšmes. Būtent tokie klausimai keliami disertacijoje atidžiai skaitant Martinaičio poeziją ir hermeneutiniu būdu tyrinėjant daugialypes Martinaičio kultūrinės praktikas.

Ginami teiginiai:

1. Literatūrinė kūryba yra ne tik estetikos objektas, bet ir reikšminga bei socialiai veiksminga kultūrinė praktika, turinti savo prielaidas ir motyvus.
2. Modernioji poezija yra sociokultūriškai sąlygoto subjekto savęs interpretavimo vieta, kurioje vyksta derybos tarp skirtingų kultūrinių reikšmių, jų perprasminimas ir įveiksminimas.
3. Marcelijaus Martinaičio kūryba pasiūlo „eksperimentinės saugos“ būdą, kuris tampa bene vienintele tam tikrų kultūrinių reiškinių (būsenų, jausenų, laikysenų) raiškos ir atvėrimo stebėjimui vieta.

peržvelgia ankstesniuose savo darbuose grįstą teoriją, šioje disertacijoje kaip gairės patirties studijavimui bus pasitelkiami pirminiai *fenomenologinės antropologijos* argumentai.

4. Poetinė antropologija yra Martinaičio kūrybinė laikysena, teikusi alternatyvą sovietinio režimo numatytoms ir primestoms buvimo kultūroje galimybėms.

Disertacijos struktūra:

Disertaciją sudaro penkios dėstomosios dalys: pirmoji dalis skirta nuosekliam įvesdinimui į teorinį hibridinį *literatūros antropologijos* lauką, kuriame bus atliekamas Martinaičio kūrybos tyrimas. Parankiniai analitiniai-teoriniai konceptai išsamiai pristatomi pačiose analizės dalyse, o ne bendroje panoramiškoje teorijų raidos ir disciplinos formavimosi apžvalgoje.

Antrame skyriuje („Marcelijaus Martinaičio poetinės antropologijos prielaidos“) pristatomas ir motyvuojamas disertacijos tyrimo objektas – Martinaičio heterogeniškos kultūrinės praktikos ir jo poetinis pasaulėvaizdis; apžvelgiama kūrybinės biografijos dinamika, leidžianti Martinaičio kūrybinę laikyseną sieti su sociokultūriniu ir istoriniu kontekstu; aptariamas Martinaičio sovietinių metų poezijoje tvirtintas pasaulėvaizdis, kurį pats Martinaitis yra pavadinęs „poetine utopija“; pristatoma kūrybinės laikysenos kaip *poetinės antropologijos* koncepcija.

Likusios dalys skirtos integraliam Martinaičio kūrybos skaitymui ir interpretacijai. Trečiajame skyriuje „Kultūros meistravimas“ stebima, kaip Martinaičio kultūrinėse praktikose (eseistikoje, akademinuose interesuose, asmeniniame polinkyje meistrauti, tautodailės įgūdyje, poezijoje) ryškėja kultūros interpretacinis kodas *dievdirbystė, medžio dirbimas, rankų darbas*; kaip kultūrinių reikšmių prisodrintas „meistravimo“ gestas tampa, yra perprasminamas kaip modernaus subjekto buvimo kultūroje būdas, jo esminė būklė, kurią, sekdami Hannah'os Arendt filosofija, vadiname *homo faber*.

Ketvirtas, savo apimtimi kitas dalis pranokstantis skyrius „Subjekto būsenos“ yra išimtinai skirtas Martinaičio poezijos analizei filosofinės antropologijos požiūriu ir tampa atraminiu disertacijos tyrimu. Pasitelkus Hannah'os Arendt, René Girard'o, Agatos Bielik-Robson filosofinės antropologijos koncepcijas šioje dalyje yra tiriamas Martinaičio kūrybos subjektyvumas, jo raiška aiškinama kaip bendražmogiškos *nuskirtinančios* (Girard, Bielik-Robson) patirties poreikis. Skirtingų tautosakinių lyrikos žanrų (raudų, baladžių, romansų) stilizavimas interpretuojamas kaip pastanga

rekonstruoti tas emocines būsenas ir laikysenas, kurias racionalizuojanti modernybės logika yra tarsi išstūmusi iš „apyvartos“ (pvz., jautrumą, sveikąją ironiją, gailestį, drovumą). Taip pat šiame skyriuje aptariama paradoksali moderna subjektyvumo raiška sovietinio laikotarpio ir nepriklausomybės metų eilėraščiuose.

Nuo atskirų analizių ir interpretacijų penktame disertacijos skyriuje („Etnografinė savikūra“) pereinama prie bendresnio pasaulinio XX a. idėjų ir kūrybinių praktikų konteksto. Čia ryškinama egzistencializmo pasaulėžiūrinė paradigma totalitarinės valstybės sociokultūriniame gyvenime ir lietuvių literatūros tradicijoje; svarstomas Martinaičio santykis su lietuvių egzodo žemininkų ir bežemių literatūrinėmis kartomis. Taip pat pristatoma moderna „etnografinio identiteto“ (Clifford) koncepcija; remiantis autobiografiniu tekstu, analizuojamas Martinaičio kūrybinės tapatybės pasakojimas. Galiausiai įvertinama Martinaičio poetinio pasaulėvaizdžio ir kūrybinės laikysenos transformacija Lietuvai atgavus Nepriklausomybę.

Disertacija baigiama išvadamis ir šaltinių bei literatūros sąrašu.

Išvados

Disertacijoje siekta integraliai aptarti ir interpretuoti heterogeniškas Martinaičio *kultūrinės praktikas* – jo literatūrinę kūrybą analizuoti kartu su kitomis meninėmis ir socialinėmis raiškomis (tokiomis kaip meistravimo, tautodailės įgūdžiai, namo atstatymas, paveldosauginis ir pilietinis aktyvumas). Pasitelkus literatūrologinio ir antropologinio pobūdžio hermeneutiką (tarpdisciplininę literatūros ir antropologijos sferą), įgalinančią sieti *tekstą* ir *veiksmą* kaip lygiaverčius kultūrinius gestus, išryškėjo Martinaičio savita, dinamiška, tekstinių išraiškų ribas peržengianti *kūrybinė laikysena*, kurią disertacijoje įvardijame analitine *poetinės antropologijos* sąvoka. Autorinei Martinaičio žiūrai būdingas, Cliffordo žodžiais tariant, visą XX a. estetiką persmelkęs „buvimas kultūroje žvelgiant į kultūrą“, kai nėra duota vieno savaimė suprantamo ir inertiškai perimamo santykio su istorija ir tradicija, o kultūrinė savivoka implikuoja neišvengiamą individualią reikšmių atranką ir jų autentišką perprasminimą. Martinaitis, kaip daugialypės raiškos menininkas, stebėdamas kelis skirtingus kultūrinius kontekstus – archajinę žemdirbių gyvenseną ir su sovietmečiu sutapusios modernybės formas – konstruoja savitą poetinį pasaulėvaizdį ne kaip „sustingusią“ pasaulio viziją, bet kaip

gyvybingą ir įgalinantį praktiškai veikti, įtemptą bei nuolat su savimi konfrontuojantį suvokimo procesą.

Iš savo apibrėžčių vis „išsprūstančio“ Martinaičio pasaulėvaizdžio sandara remiasi prieštaringomis, per estetinę veiklą identifikuojamomis *autoriaus intencijomis* (Iser). Viena vertus, tai – *kultūros sauga*, tam tikrų gyvensenos fragmentų, prisiminimų, judesių ar gestų (kaip, pavyzdžiui, meistravimo) kultūrinis įprasminimas, sąsajų su gilesne ir sodresne kultūrine patirtimi išlaikymas. Kita vertus, tai – *kultūros kaita*, kylanti iš įtampos gretinant skirtingus kontekstus ir skirtingas suvokimo perspektyvas, atsivėrusias po civilizacinio lūžio.

Šias saugos ir transformacijos intencijas gerai nusako paties Martinaičio autorefleksyvi, sovietinių metų kūrybos pasaulėvaizdį apibūdinanti sąvoka – „poetinė utopija“. Kadangi totalitarinis režimas orientavo į vienintelį santykį su istorija ir tradicija, Martinaičio pasiūlytas poetinis pasaulėvaizdis XX a. antroje pusėje teikė trūkstamą adekvatesnės kultūrinės savivokos alternatyvą. Ši savivoka kilo iš būtinybės reflektuoti visose gyvenimo srityse patiriamą civilizacinį pokytį, lūžį, „amputacinį skausmą“ (Ortega y Gasset).

Estetinės veiklos analizė atskleidė Martinaičio kūrybiniame pasaulėvaizdyje veikiančią interpretacinę antropologinę tropą – medžio meistravimą (*homo faber*). Martinaičio kūrybinė laikysena išryškėjo kaip nykstančių, po civilizacijos lūžio tarsi išsibarsčiusių kultūros dalių rinkimas, perprasminimas ir jų dinamiška ekspozicija, vienu metu vykstanti ir poezijoje (įvaizdžių ir stiliaus lygmenyje), ir praktinėje (namo atstatymas) bei visuomeninėje veikloje (paminklosaugos akcijos). Martinaičio poetinė antropologija yra susijusi su bendru XX a. „etnografiniu“ (Clifford) polinkiu – reikšmių atranka ir koliažiniu jų komponavimu kaip savitu kultūros kritikos būdu.

Kultūros lūžio refleksija įgalina ir antropologizuojančią filosofinę intenciją – siekį artėti prie bendriausio *žmogaus būklės (conditio humana)* apmąstymo iš „poetinės utopijos“ perspektyvos, kuri apima ir perprasminamus žemdirbiškojo kultūrinio pasaulėvaizdžio elementus. Martinaičio poetinio subjekto būsenų ir emocinių raiškų tyrimas parodė, kad bendriausias žmogiškos būklės lygmuo yra emocinio (vs intelektualinio) pobūdžio *nuskirtinimo* situacija (Girard, Bielik-Robson), siejama su apvalančiu ir bent trumpam individualius skirtumus panaikinančiu katarsio efektu. Modernioje „antikatarsinėje“ (Bielik-Robson) kultūroje menas, poezija tampa

vieninteliais būdais patirti tokį katarsinį, nuskirtinantį bendražmogiškumą. Martinaičio *poetinė antropologija* siekia atverti stebėjimui tą pasaulio tvarką ir santykių modelius, kurie modernybėje nėra savaime suprantami, tačiau per kuriuos etniniame pasaulėvaizdyje yra patiriamas nuskirtinimas. Tai – poetinėse situacijose kultūriškai perprasminti gailėsčio ir meilės artimui gestai (*gailėsčio etosas*); taip pat – „transcenduojančios“ subjekto būsenos, arba „tyliosios būsenos“ (Daujotytė), gravituojančios link to, kas visuotinai bendražmogiška ir kas nuolat tarsi apauga, apsivelia įvairiais išoriniais sąlygotumais.

Taigi Martinaičio *poetinė antropologija* veikia ir kaip modernybės kritika, nukreipta į destruktivias epochos tendencijas. Martinaitis, poezijoje perprasmindamas ir išlaikydamas tam tikras būsenas, santykio su pasauliu formas, kalbos būdus (per žanrinę emocijų rekonstrukciją) demaskuoja destruktivias modernybės tendencijas: su ideologija sutapusiai kultūrinei *amnezijai* priešinamasi eksponuojant, įtvirtinant archajinio pasaulėvaizdžio ženklus; o totalitaristiniam asmenų *izoliavimui ir vienišumui* priešinamasi siekiant žmogiškosios būklės nuskirtinimo. Toks yra *poetinės antropologijos* savitumas, leidžiantis poezija pasinaudoti kaip medijavimo priemone reikšmėms atkurti ir transformuoti.

Martinaičio „poetinė utopija“ baigiasi su posovietine Nepriklausomybe ir jos nulemtais sociokultūriniais pokyčiais. Retėjančiuose poezijos rinkiniuose Martinaitis vis labiau tematizuoja savo ankstesnį poetinį pasaulėvaizdį, vis aiškiau parodo jo dirbtinumą, sukurtumą, „suvenyriškumą“. Keičiasi atminties saugojimo būdas: tam tikra kultūrinė užduotis – *sauga* ir *transformacija* – yra perleidžiama iš poetinio diskurso į esė žanrą, kur labiausiai ir išsilaisvina autoriaus kaip antropologo balsas. Martinaičio *poetinės antropologijos* (jos užduoties) poreikį stiprino sovietmečio aplinkybės, tačiau ją galima matyti ir bendrame XX a. Vakarų kultūros tendencijų kontekste. Modernios lietuvių literatūros procese Martinaičio „poetinę utopiją“ įmanu lokalizuoti Nesančioje-Žemėje (*u-topos*) tarp išėivijoje kūrusių žemininkų (Kazys Bradūnas) ir bežemių (Algimantas Mackus).

Martinaičio *poetinė antropologija* iškyla kaip reakcija į konkrečias istorines sąlygas (sovietinę modernybę Lietuvoje), bet kartu atsiskleidžia ir kaip universalus tapatybės perprasminimo modelis kultūros lūžio situacijoje – kaip kintanti skirtingų

savivokos elementu: kulturos saugojimo, transformacijas, kulturos kritikos – kompozicija.

Publications on the Subject of Dissertation

Mokslo straipsniai disertacijos tema

1. „Marcelijaus Martinaičio kultūros „meistravimas“, in: *Colloquia*, 2016, Nr. 36, p. 29–50, ISSN 1822-3737.
2. „Lyrinio subjekto tapatybės problema Marcelijaus Martinaičio eilėraščių rinktinėje *K. B. Itariamas*“, in: *Colloquia*, 2014, Nr. 32, p. 76–96, ISSN 1822-3737.
3. „Marcelijaus Martinaičio poezijos antropologiškumas“, *Literatūra*, 2012, 54(1), p. 140–163, ISSN 0258-0802.

Papers Delivered at Conferences on the Subject of the Dissertation

Mokslinėse konferencijose skaityti pranešimai disertacijos tema

1. „Meilės lyrika „po lėktuvais ir raketom“ (M. Martinaičio poezija)“, tarptautinė mokslinė konferencija *Karas literatūroje ir kultūroje*, Lietuvos edukologijos universitetas, Vilnius, 2015 m. spalio 23 d.
2. „Marcelijaus Martinaičio dvigubas debiutas“, mokslinė konferencija *Doktorantų agora: kontekstų pinklės*, Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas ir Vilniaus universitetas, Vilnius, 2015 m. gegužės 29 d.
3. „Marcelijaus Martinaičio sociokultūrinė aplinka sovietmečiu“, pranešimas LLTI projekte *Sovietmečio seminarai*, Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, Vilnius, 2014 m. lapkričio 25 d.
4. „Būriškoji pasaulėjauta Marcelijaus Martinaičio poezijoje“, pranešimas akademiniam vasaros seminare *Literatūros salos*, Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, Vilniaus universiteto Lietuvių literatūros katedra, Valtarkiemis, Kaliningrado sritis, 2014m. liepos 22 d.
5. „Prigimtinė žinija Marcelijaus Martinaičio poezijoje“, pranešimas akademiniam *Prigimtinės kultūros seminare*, Prigimtinės kultūros institutas, Lietuvių literatūros

ir tautosakos institutas, Rumšiškių muziejaus dvaro akademija, Rumšiškės, 2014
m. birželio 29 d.

Akvilė Rėklaitytė (g. 1984) 2007 m. įgijo lietuvių filologijos bakalauro laipsnį Vilniaus universitete. Ten pat 2012 m. baigė literatūros antropologijos ir kultūros magistro studijų programą. 2012–2016 m. studijavo jungtinėje Vilniaus universiteto ir Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto doktorantūroje. Rengdama disertaciją 2013 m. su Lietuvos mokslo tarybos parama 5 savaites stažavosi Berklio universitete, JAV. Nuo 2017 m. dirba Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Šiuolaikinės literatūros skyriaus jaunesniąja mokslo darbuotoja. Yra sudariusi Marcelijaus Martinaičio poezijos rinktinę (2016).

Akvilė Rėklaitytė (b. 1984) graduated from Vilnius University in 2007 with a BA diploma in Lithuanian Philology. She obtained her MA diploma of Literary Anthropology and Cultural Studies at Vilnius University in 2012. That same year she started her PhD studies at the associate program of Vilnius University and The Institute of Lithuanian Literature and Folklore and finished it in 2016. While preparing her dissertation in 2013 with a grant from The Research Council of Lithuania she went on a five week research visit to the University of California, Berkeley. Since 2017 she has worked as a research assistant at the Institute of Lithuanian Literature and Folklore, the Department of Contemporary Literature. She edited the volume of collected poetry by Marcelijus Martinaitis (2016).